

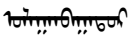

Mongoli / Monᠭol

(klassikaline, uiguuri kiri)

(latinisatsioon ja transliteratsioon: KNAB 2007, parandet 2015, Sise-Mongoolias: *pinyin*)

Mongoli klassikalist, uiguuri kirja kirjutatakse vertikaalselt, ülalt alla veergudes, mis paiknevad vasakult paremale. Järgnevas tähetabelis on mongoli tähed näidatud selle horisontaalteisendina, keeratult vastupäeva (suunaga vasakult paremale). See on vajalik vaid selleks, et lülitada mongoli kirjas näited ladinatähelise teksti sisse.

Mongolikeelseid nimesid esineb kolmes versioonis: 1) halhamongoli kürillilises kirjaviisis (kasutusel Mongoolias, KNABis üksnes latinisatsioon, keelemärgend *mn*), 2) klassikalises mongoli kirjas (Mongoolias rööpselt kasutusel, KNABis nimed nii transkriptsioonis kui ka transliteratsioonis, keelemärgend *cmg*); 3) Sise-Mongoolia kirjaviisis (Hiina Sise-Mongoolias, KNABis nimi *pinyin*'i-põhises latinisatsioonis ja transliteratsioonis, keelemärgend *mvf*). Mongoli kirja transliteratsioon 2. ja 3. juhul on sama, mongoli kirja transkriptsioon on aga kohandatud mongolistikas üldiselt kasutusel olevast. Eri kirjaviiside ja nende KNABis fikseerimise näited:

Nr	Originaal	KNABi latinisatsioon	KNABi transliteratsioon
1	Улаанбаатар	Ulaanbaatar	-
2		Ulaᠭanbaᠭatur	ulaᠭanbaᠭatur*
3		Hohhot	kökeqota

(* transliteratsiooni ei pruugi anda, kui see langeb kokku latinisatsiooniga, jättes arvestamata suur- ja väiketähe erinevused.)

Mongoli kirjas on märkidel eri kuju, sõltuvalt sellest, kas märk on sõna alguses, keskel või lõpus, vahel ka üksikuna (isoleeritult). Järgnevas tabelis on näidatud püstkirja ja selle horisontaalteisendi märgid alg-, kesk- ja lõppvormis (teisendi puhul ka isoleeritult) ning järgEVates tulpades:

- 6 – mongoli kirja transliteratsioon (märkustes ja näidetes püstkirjas),
- 7 – mongoli kirja transkriptsioon (märkustes ja näidetes kaldkirjas),
- 8 – vaste Sise-Mongoolias kasutusel olevas *pinyin*'i latinisatsioonis,
- 9 – vaste Mongoolias kasutusel olevas kirillitsas,
- 10 – Unicode'i märgistiku 16ndkood,
- 11 – tähenimetus Unicode'i standardis.

Mongoolia kürilliline kirjaviis ja Sise-Mongoolia *pinyin* rajanevad nimede tegelikul hääldusel ega ole mongoli kirja transkriptsiooniga üksüheselt seotud, vasted on seega orienteerivad (halha vasted on näidetele lisatud, kui võimalik). Üksikute tähtede rakenduse kohta on tabeli lõpus lisamärkusi. Sealsamas on esitatud ka ligatuurid. Punktii tabelis märgib seda, et vastavas fondis vajalik märk puudub, kriipsuga märgitud positsioonid ei ole kasutusel.

Nr	<i>Mongoli kiri</i>				6	7	8	9	10	11
	isol	alg	kesk	lõpp	trlit	trkr	S-M	kir	UC	UC nim
1	ᠠ	ᠠ	ᠠ	ᠠ	a	a	a	a	1820	a
2	ᠡ	ᠡ	ᠡ	ᠡ	e	e	e	э	1821	e
3	ᠢ	ᠢ	ᠢ	ᠢ	i	i	i	и	1822	i
4	ᠣ	ᠣ	ᠣ	ᠣ	o	o	o	о	1823	o
5	ᠤ	ᠤ	ᠤ	ᠤ	u	u	u	у	1824	u
6	ᠥ	ᠥ	ᠥ	ᠥ	ö ó	ö	o	ө	1825	oe
7	ᠦ	ᠦ	ᠦ	ᠦ	ü ú	ü	u	ү	1826	ue
8	ᠦ	ᠦ	ᠦ	ᠦ	ē	e	(e)	e	1827	ee
9	ᠨ	ᠨ	ᠨ	ᠨ	n	n	n	н	1828	na
10	ᠨ	ᠨ	ᠨ	ᠨ	ŋ	ŋ	(ng)	нг	1829	ang
11	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ᠪ	b	b	b	б, в	182A	ba
12	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ᠪ	q	q	h	х	182C	qa
13	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ᠪ	k	k	h	х	182C	qa
14	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ǰ	ǰ	g	г	182D	ga
15	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ᠪ	g	g	g	г	182D	ga
16	ᠵ	ᠵ	ᠵ	ᠵ	j	j	j	ж, з	1835	ja
17	ᠶ	ᠶ	ᠶ	ᠶ	y	y	y	й	1836	ya
18	ᠲ	ᠲ	ᠲ	ᠲ	t	t	t	т	1832	ta
19	ᠲ	ᠲ	ᠲ	ᠲ	d	d	d	д	1833	da
20	ᠮ	ᠮ	ᠮ	ᠮ	m	m	m	м	182E	ma
21	ᠴ	ᠴ	ᠴ	ᠴ	č	č	q	ч, ц	1834	cha
22	ᠷ	ᠷ	ᠷ	ᠷ	r	r	r	р	1837	ra
23	ᠰ	ᠰ	ᠰ	ᠰ	s	s	s	с	1830	sa
24	ᠰ	ᠰ	ᠰ	ᠰ	š	š	x	ш	1831	sha
25	ᠯ	ᠯ	ᠯ	ᠯ	l	l	l	л	182F	la
26	ᠪ	ᠪ	ᠪ	ᠪ	w	w	w	в	1838	wa
27	ᠫ	ᠫ	ᠫ	ᠫ	p	p	p	р	182B	pa
28	ᠯ	ᠯ	ᠯ	ᠯ	lh	lh	lh	лх	1840	lha
29	ᠫ	ᠫ	ᠫ	ᠫ	f	f	f	ф	1839	fa
30	ᠵ	ᠵ	ᠵ	ᠵ	z	dz	z	з	183D	za
31	ᠴ	ᠴ	ᠴ	ᠴ	c	ts	c	ц	183C	tca
32	ᠮ	ᠮ	ᠮ	ᠮ	kk	k	k	г	183A	ka

33		ᠬ	ᠬ	ᠬ	kh	k	(k)	к	183B	kha
34		ᠬ	ᠬ	ᠬ	h	h	h	х	183E	haa
35		ᠵ	ᠵ	ᠵ	ž	ž	(r)	ж	183F	zra
36		ᠵ	ᠵ	ᠵ	zh	zh	zh	чж	1841	zhi
37		ᠴ	ᠴ	ᠴ	ch	ch	ch	ч	1842	chi

Kommentaariid üksikute tähtede kohta

1. **a** esineb sõna lõpus kahel kujul: liitselt (ᠠᠷᠠ *qara xapa* 'vaatama') ja lahus (sabaga vasakule, transliteratsioonis tähistatud plussiga: ᠠᠷᠠᠨᠠ *qar+a qara/xapa* 'must'). Lahusvormi kasutatakse tavaliselt **ᠭ**, **l**, **m**, **n**, **q**, **r**, **y** järel, ent on ka erandeid. Märkide **b**, **p** järel kirjutatakse **a/e** ning eesvokaalsetes sõnades **k**, **g** järel **e** sabaga vasakule, ent liitselt: ᠤᠭᠡ *üge yz*, ᠠᠪᠠ *aba av*, ᠬᠡᠪᠡ *kelebe xэлэв*. Lahus **a**-lõppvormi puhul on eelnev täht samuti lõppvormis, kuigi muidu teda sõna lõpus ei pruugi esineda. Sõna alguses hakkab **a** alifi märgiga (ᠠ), ent kui see vokaal on eraldi kirjutatava liite alguses, siis alifit ei ole (transliteratsioonis pannakse siis vahele alljoon): ᠨᠠᠨᠠ *nom_ača* *нoмoоc*.
2. Tähte **e** pannakse kirja samal kujul kui **a-d**, erinevus on üksnes algvormis (vrd ᠡᠬᠡ *eke эx*, aga ᠠᠬᠠ *aq+a ax*). Eristamaks neid tähti, võib meeles pidada, et **e** esineb eesvokaalsetes, **a** aga tagavokaalsetes sõnades. Mõned konsonandid (**k**, **g**) esinevad üksnes eesvokaalsetes, teised (**q**, **ᠭ**) üksnes tagavokaalsetes sõnades.
3. Sõna alguses hakkab **i** alifi märgiga (ᠢ), ent kui see vokaal on eraldi kirjutatava liite alguses, siis alifit ei ole: ᠨᠠᠮᠢ *nom_i nomi/нoмьг*. Sõna lõpus vokaali järel märgib **i** diftongi: ᠨᠠᠬᠢ *noqai нoхoй*.
- 4.-5. **o** ja **u** märgitakse ühtmoodi (Unicode'is on neil eri koodid), kuid järgsilpides esineb üksnes **u**, nt ᠣᠷᠨ *orun*. Sõna alguses hakkab **o** ja **u** alifi märgiga (ᠣ), ent kui see vokaal on eraldi kirjutatava liite alguses, siis alifit ei ole: ᠨᠠᠮᠤᠨ *nom_un nomun/нoмьн*, ᠣᠯᠠᠨ *olan_u olanu/олну*. Võõrsõna lõpus märgitakse järgsilbi **o-d** sama tähe keskvormiga (transliteratsioonis **o'**, nt ᠷᠠᠳᠢ *radio' radio*).
- 6.-7. **ö** ja **ü** märgitakse ühtmoodi (Unicode'is on neil eri koodid), kuid järgsilpides esineb häälikuna üksnes **ü**. Mongoli kirjas märgitakse **ö-d** ja **ü-d** üksnes esisilbis, järgsilbis langeb kirjapilt kokku **o/u-ga** (tagamaks ühilduvust Unicode'iga, translitereeritakse need vokaalid järgsilbis **ó/ú-ga**, nt ᠣᠨᠳᠦᠷ *öndür/өндөр*). Eraldi kirjutatud liite alguses alifit ei ole (vt ka 4.-5.): ᠤᠨᠡᠨᠢ *ünen_ü ünenü/үнэний*. Euroopa keelte **u-d** transkribeeritakse mongoli keeles **ü-ga**, sel juhul esineb **ü** täisvorm ka tagapool sõnas (kui **ö** ja **ü** täisvorm esinevad järgsilbis, ka liitsõna teise komponendi alguses, lisatakse Unicode'i tarbeks ülakoma): ᠬᠢᠬᠦᠷ *khürs kurs/курс*, ᠡᠦᠷᠠᠮᠠ *ēü'ropa Europa/Европа*, ᠠᠦᠲᠤᠨ *aü't'o' auto/авто*, ᠮᠠᠬᠤᠯᠢᠲᠡ *fakhü'lit'ēt fakulitet/факультет*. Võõrsõna lõpus esineb vorm ᠤ (transliteratsioonis ülakomaga **ö'/ü'**).
8. **ē-d** kasutatakse võõrsõnades ja nimedes, väliskujult langeb ta kokku **w-ga**: ᠲᠦᠷᠭᠡᠨᠡᠪ *türgēnēw Turgenew/Тургенеv*, ᠰᠡᠷᠭᠡᠶᠡᠭᠡᠮ *sērgēyēw Sergeyew/Сергееv*.
9. **n** on vokaali ees punktiga, muidu ilma punktita, langedes väliskujult kokku **a/e-ga**: ᠨᠠᠮ *nom nom/ном*, ᠨᠠᠨ *onul онол*, ᠮᠠᠯᠠᠨᠠ *mallan+a mallana*, ᠣᠯᠠᠨ *olan olan*, ᠣᠨᠳᠦᠷ *öndür öndür*. Erandlikku punkti kasutamist või selle puudumist translitereeritakse ülakomaga: ᠮᠠᠨᠳᠠᠳᠤ *fon'd' fond*.
10. Märk **ᠷ** esineb üksnes sõna keskel (**ᠭ**, **l**, **n**, **q**, **s-i** ees) või lõpus: ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ *moᠩᠭol монгол*, ᠬᠠᠩᠭᠠᠢ *qanᠭai хангай*, ᠠᠨᠬᠠ *anq+a анx*, ᠠᠭᠨᠠᠬᠤ *aᠭᠨᠠqu агнаx*, ᠳᠠᠨᠭᠠ *d'ünᠭ дүнᠭ*.

11. Ligatuurid: *ba/be*, *bi*, *bo/bu/(bö/bü)*. Halhamongolis vastab *b*-le sõna sees või lõpus sageli *v*: *amarabal* *amarвал*, *irebe* *ирэв*.
- 12.-13. Ligatuurid: *ke*, *ki*, *kö/kü*. Unicode loeb *q* ja *k* üheks märgiks, sest üks esineb tagavokaalsetes, teine eesvokaalsetes sõnades: *abqu* *авах*, *ögülekü* *өгүлөкүү/өгүүлэх*, *amaraqu* *амрах*, *kelekü* *келекүү/хэлэх*. Kui tagavokaalse sõna alguses on [x]-na häälduv *ᠬ* (ᠬ), siis translitereeritakse see *q'*.
- 14.-15. Ligatuurid: *ge*, *gi*, *gö/gü*. Unicode loeb *ᠭ* [ɣ] ja *g* üheks märgiks, sest üks esineb tagavokaalsetes, teine eesvokaalsetes sõnades: *ᠭarm+a* *ᠭарма/гармаа*, *keleg* *хэлэг*. Märkide *ge*, *gi* ja *gö/gü* väliskuju on sama kui silpidel *ke*, *ki* ja *kö/kü*. Märki *ᠭ* kasutatakse vokaali ees punktidega, mujal ilma (langedes sel juhul väliskujult kokku *q-ga*): *ᠭobi* *Говь*, *aᠭulaᠭ+a* *агулага/агуулга*, *bulaᠭ* *булаг*. Viimasel juhul on kasulik teada, et *q* ei saa esineda sõna lõpus ega konsonandi ees; neil juhtudel tuleb lugeda *ᠭ*: *baᠭlaqu* *баглах*, *qonuᠭlaqu* *хоноглох*. Kui tagavokaalse sõna alguses on [g]-na häälduv *ᠭ* (ᠭ), siis translitereeritakse see *g'*. (Font Mongolian Baiti näitab *ᠭ*-i ja vokaali vahelist *ᠭ*-d ilma punktideta, nende näitamiseks lisab fonditeisenduprogramm FVS1 koodi.)
16. Märk *j* [dʒ] ei saa esineda silbi või sõna lõpus. Halhamongoli keeles vastab *j*-ile tagavokaali ees enamasti *з*: *januqu* *занах*, *jöblekü* *jöблөкүү/зөвлөх*.
17. Märki *y* [j] antakse vahel trükitekstides sõna alguses edasi sama märgiga kui *j* (sel juhul transliteratsioonis *y'*), ent enamasti on *y*-ile iseloomulik konks: *yabuyu* *явьюу* (vrd *y'abuyu*). Enne *a*-lahusvormi võib ta esineda *i*-lõppvormi kujul: *yabui+a* *явуйа/явья*, *irei+e* *ирейе/ирье*. Märgiga *i* kokkulangevat kuju kasutatakse sõna alguses ja keskel *i*-lõpuliste diftongide edasiandmiseks (sel juhul on ta vokaali ja *i* vahel sidekonsonandiks, mida transliteratsioonis antakse edasi *y-ga*): *ayil* *айл*, *oyir+a* *ойир/ойр*, *uyigur* *уйгур*. (Vrd ilma sidekonsonandita diftong: *naiman*.) Ent *i* ja *ü* järel märk ei topeldu, vrd *üile* *үйл*. Samamoodi on *i-ga* kokkulangev kuju mitmetes eraldi kirjutatavates sufiksites *i*-hääliku ees või järel: *ger_ijen* *герийен/гэрээ*, *mal_ian* *малиан/малаа*, *aq+a_yi* *агай/ахыг*, *eke_yi* *экей/эхуйг*, *mori_yi* *мори/мориуйг*.
- 18.-19. *t* ja *d* märgitakse mongoli sõnades vokaali ees ühtmoodi (Unicode'is on neil eri koodid), hääldus sõltub kontekstist, vrd *ötü* *qoruqai* *ötü* *qoruqai/өтү хорхой*, *ᠭalaᠭun_u* *ödü* *ᠭалаᠭуну* *өд*, *dalai*, *teneg*. Konsonandi ees on märgi kuju *ᠲ*, sõna lõpus *ᠳ*, neis positsioonides saab esineda üksnes *d*: *dadqu* *дадах*, *deledkü* *deledkүү/дэлдэх*, *nigedkü* *nigedkүү/нэгдэх*, *arad* *ард*, *noyad* *ноёд*. Märk *t* sõna lõpus esineb üksnes vöõrsõnades. Erandlikult kirjutatakse sõna lõpus *d* sõnades *ed'* *ед/эд*, *ded'* *ded/дэд* (tähistatakse ülakomaga). Vöõrsõnades märgib *ᠲ* alati *t-d* ja *ᠳ* *d-d* (erandlikel juhtudel lisatakse transliteratsioonis jällegi ülakoma): *st'an'ci* *stanci/сману*, *fot'o'* *foto/foto*, *prot'okhol* *protokol/протокол*, *jawod'* *jawod/завод*. Eraldi kirjutatava sufiksi *-tur* (*-tüür*) ~ *-dur* (*-düür*) puhul tuleb tähele panna, et *-dur* (*-düür*) on liite alguses märgiga *ᠲ*: *bulaᠭ_tur* *булагт*, *kereg_tür* *хэрэгт*, *mal_dur* *малд*.
21. Märk *č* ei saa esineda silbi või sõna lõpus. Halhamongoli keeles vastab *č*-le enamasti *ц* (v.a *i* ees): *čaᠭan* *цагаан*, *čenker* *чэнхэр*, *čoᠭ* *цог*, *čidaqu* *чадах*.
- 23.-24. Märk *š* ei saa esineda silbi või sõna lõpus. Silpi, mida translitereeritakse *si*, hääldatakse *ši*: *siidburi* *šiidburi/шийдвэр*, *sin+e* *šine/шинэ*, *baᠭsi* *baᠭši/багш*, *saᠭurisiqu* *saᠭurišiqu/сүүрьших*.
26. *w* esineb peamiselt vöõrsõnades, k.a vöõrnimede transkriptsioonis, kus ta võib esineda ka silbi või sõna lõpus: *waᠭar* *ваар*, *pawlow* *Павлов*, *lērmon't'ow* *Лермонтов*.

Vanades tekstides võib sõna lõpus a-lahusvormi ees olla ka u kujul (transliteratsioonis w'): ᠪᠣᠳᠢᠰᠠᠳᠠ bodisad'w'+a ᠪᠣᠳᠢᠰᠠᠮᠤᠭᠠ.

27. Ligatuurid: ᠫᠠ pa/pe, ᠫᠢ pi, ᠫᠤ po/pu. Esineb peamiselt võõrsõnades.
29. Ligatuurid: ᠮᠠ fa/fe, ᠮᠢ fi, ᠮᠤ fo/fu. Esineb võõrsõnades: ᠮᠠᠨᠳᠠ fon'd' *fond/фонд*, ᠮᠢᠨᠠᠨᠳᠠ fin'lan'd' *Finland/Финлянд*.
32. Ligatuurid: ᠬᠠ kka/kke, ᠬᠢ kki, ᠬᠤ kko/kku. Esineb hiina [k^h]-hääliku edasiandmiseks tagavokaalsetes sõnades (?).
33. Ligatuurid: ᠬᠠ kha/khe, ᠬᠢ khi, ᠬᠤ kho/khu. Esineb võõrsõnades: ᠬᠢᠷᠲᠠ khart *kart/карта*, ᠬᠢᠨᠣ khino' *kino/кино*, ᠬᠣᠮᠮᠤᠨᠢᠰᠢᠮ khommü'nism *kommunism/коммунизм*.
- 30.-35. Neid tähti kasutatakse võõrsõnades: ᠬᠠᠰᠠ lhasa *Лхас*, ᠬᠣᠯᠠᠨᠳᠠ hollan'd' *Голланд*, ᠬᠠᠪᠠᠨᠠ hawana *Гавана*.
- 36.-37. Need tähed esinevad hiina laensõnades i ees. Alifita ᠮ on kasutusel *pinyin*'i zh transkribeerunguna ja ᠮ *pinyin*'i ch või q transkribeerunguna.

Märkusi

1. Mongoli sõnad jagunevad tagavokaalseteks (maskuliinseteks) ja eesvokaalseteks (feminiinseteks). Tagavokaalid on a, o, u, eesvokaalid e, ö, ü, mõlemas sõnatüübis võib esineda i (ᠪᠢᠷᠠᠭᠤᠨ biragun, ᠢᠷᠦᠭᠡᠯ irúgel).
2. Mongoli konsonandid jagunevad vokaalielesteks ja universaalseteks (ᠳᠡᠪᠢᠰᠢᠬᠡᠷ debisker *üsúg*). Viimased võivad esineda nii vokaali ees kui ka silbi (sõna) lõpus ilma järgneva vokaalita. Universaalkonsonandid on b, d, g, ḡ, l, m, n, ŋ, r, s, w. Võõrsõnades võib silbi lõpus esineda ka muid konsonante.
3. Klassikalises mongoli keeles ei olnud üldiselt pikki vokaale, kuid mõnes sõnas märgiti neid kahe märgi ühendiga, samuti esines diftonge ilma vahekonsonandita: ᠪᠤᠭᠦᠷ buur+a *буур*, ᠯᠤᠭᠤᠪᠠᠨ luuban, ᠪᠣᠣᠪᠤ boobu *боов*, ᠲᠠᠭᠤᠯᠠᠢ taulai *туулай*, ᠲᠡᠭᠦᠬᠡ teúke *түгүх*, ᠬᠡᠭᠦᠬᠡᠨ keúken *хүүхэн*, ᠬᠡᠭᠦ kúú *хүү*. Mõnda loetakse tänapäeval lühikese vokaaliga: ᠬᠣᠷ qour *хор*, ᠲᠣᠷ tour *мор*, ᠭᠣᠯ goul *гол*.
4. Mongoli kirja transliteratsioonis on püütud ühitada kirja ühemõtteline tähistus ja Unicode'i fonoloogilisel „süvastruktuuril“ rajanev kodeering. Kõik transliteratsiooni põhitähed on taandataavad Unicode'i koodideks ilma keeruliste kontekstireegliteta. Lisatähised vastavad Unicode'i vabavaheldusvaliku koodidele: ' (apostroof, FVS1, U+180B), " (jutumärgid, FVS2, U+180C), ^ (tsirkumfleks, FVS3, U+180D). Pluss (+) vastab Unicode'i mongoli vokaalieraldajale (U+180E, vt märgi nr 1 kommentaari), alljoon (̀) aga kitsale püsitühikule (U+202F, vt kommentaari märkide nr 3-7 juures). Süsteem on keeruline, sest nõuab paljude asjaolude arvestamist ja õige häälduse teadmist. Vrd ka kodeeringu vahelduvust: ᠪᠠᠶᠠᠨ bayan *obuḡ*+a kokkukirjutuse korral ᠪᠠᠶᠠᠨᠣᠪᠤᠭᠠ bayan'o'buḡ+a (NB! teise sõna alguses säilib alif) *Bayan Obo*; niisamuti ᠰᠠᠶᠢᠨ sayin'u'su *Sain Us* (vrd ᠰᠠᠶᠢᠨ sayin usu).

Klassikalise mongoli keele ja kyrillilise halhamongoli võrdlusi

1. Halhamongolis on tüved lühenenud, mistõttu ühele halhamongoli sõnale võib klassikalises mongoli keeles vastata mitu sõna: ᠣᠯ < ᠣᠯ öl, ᠣᠯᠢ öli, ᠣᠯᠤ ölü; ᠠᠮᠠᠷ < ᠠᠮᠠᠷᠠ amara-, ᠠᠮᠠᠷ amar, ᠠᠮᠠᠷ amur; ᠡᠷᠬᠡᠯᠡᠭᠦ < ᠡᠷᠬᠡᠯᠡᠭᠦ erkelekú, ᠡᠷᠬᠡᠯᠡᠭᠦ erkilekú; ᠶᠭᠦᠷ < ᠶᠭᠦᠷ aḡur, ᠶᠭᠦᠷ uḡur, ᠵᠡᠭᠡᠯᠡ < ᠵᠡᠭᠡᠯᠡ jigele, ᠵᠡᠭᠡᠯᠡ jegeli, ᠳᠤᠭᠤᠯᠠᠭᠤ < ᠳᠤᠭᠤᠯᠠᠭᠤ duḡulqu, ᠳᠤᠭᠤᠯᠠᠭᠤ daḡulaqu.

2. Halhamongoli pika vokaaliga silpidele vastavad klassikalises mongoli keeles kahe silbi ühendid, mille sidekonsonandiks on enamasti **ǰ**, harvemini **b** või **j**: ᠴᠠᠭᠠᠯᠭᠠ **qaǰalǰ+a** *хаалга*, ᠤᠭᠤᠷᠠᠭ **uǰuraǰ**, ᠡᠭᠡᠷᠡᠬᠦ **egerekú** *ээрэх*, ᠦᠷᠡ **ür+e_ber** *урээр*, ᠬᠦᠷᠢᠶᠡᠯᠡᠬᠦ **küriyelekú** *хүрээлэх*.
3. Klassikalise mongoli järgsilpide **u** ja **ü** on halhamongolis enamasti madaldunud **o**-ks ja **ö**-ks: ᠴᠣᠨᠤᠭ **qonuǰ** *хоног*, ᠣᠷᠦᠮ **örúm** *өрөм*.
4. Klassikalise mongoli esisilbi **e** on järgsilbi **ü** mõjul muutunud kas **ö**-ks või **ü**-ks: ᠡᠪᠤᠯ **ebúl** *өвөл*, ᠡᠷᠭᠦᠬᠦ **ergúkú** *өргөх*, ᠡᠪᠡᠳᠡᠬᠦ **ebedkú** *өвдөх*, ᠡᠭᠦᠷᠦᠬᠦ **egúrkú** *үүрэх*, ᠡᠭᠦᠯᠡ **egúle** *үүл*.
5. Klassikalise mongoli esisilbi **i** on tagavokaalses sõnas sageli muutunud **ya**-ks: ᠶᠠᠨᠠᠭ **inaǰ** *янаг*, ᠶᠠᠷᠠᠭᠤ **iraqu** *яруу*, ᠨᠢᠷᠪᠠ **nirba** *нярав*, ᠬᠢᠮᠤᠷᠠᠭᠤ **kimuraqu** *хямрах*.
6. Halhamongoli palataliseeritud konsonandile vastab klassikalises mongolis konsonandi ja **i** ühend: ᠤᠨᠢ **uni** *унь*.

Sise-Mongoolia *pinyin*'i ja halhamongoli võrdlusi

1. Võrreldes halhamongoliga on Sise-Mongoolias paremini säilinud häälikud **b** (halha *в*), **č** [tʃ] (*pinyin*'i *q*, halha *ц*) ja **j** [dʒ] (halha *з*), vrd *Баян-Овоо – Bayan Ovo*, *Цагааннуур – Qagan Nur*, *Зүүн гар – Junggar*.
2. Sõnade lühenemine Sise-Mongoolias, võrreldes klassikalise mongoli kirjakeelega, on enam-vähem võrreldav halhamongoliga.

Peamised allikad

- Garma D. Sanzheyev. *The Old-Script Mongolian Language and its Development in Khalkha*. Translated from the Russian. English Edition Prepared and Edited by John R. Krueger. The Mongolia Society, Inc., Indiana University, Bloomington, 1988.
- Traditional Mongolian Script in the ISO/IEC 10646 and Unicode Standards*. Technical Report 170, UNU/IIST, P. O. Box 3058, Macau, August 1999. Compiled by Myatav Erdenechimeg, Richard Moore, and Yumbayar Namsrai.
- Л. Г. Скородумова. *Введение в старописьменный монгольский язык*. Учебное пособие. Издательский Дом «Муравей-Гайд», Москва 2000.
- 少数民族语地名汉语拼音字母音译转写法 *Shaoshuminzuyu diming Hanyu pinyin zimu yinyi zhuanxiefa*. 1977.